

ÉRTÉKELVŰ AGRÁRVÁLLALKOZÓK SZEREPE A VIDÉKFEJLESZTÉSBEN

Luda Szilvia

A „vidék” szerepének újraértelmezése

Napjaink legnagyobb problémája, hogy a fenntarthatóság „három lába” (a természeti, a társadalmi és a gazdasági) közötti szakadék folyamatosan növekszik, de növekednek az ellentmondások az ökológiai, a társadalmi és a gazdasági rendszeren belül is, tehát a három láb egyike sem stabil. A szakirodalom rámutat arra, hogy a jelenlegi helyzetben az intelligens válasz a gazdaság mennyiségi növekedése helyett a természet-társadalom-gazdaság harmóniájának megteremtése lenne, amihez az út inkább minőségi változásokon keresztül vezetne. Meglehet, hogy a globalizáció okozta krízisből a világot a lokalításra, az önellátásra való törekvés és a régiókra fókuszáló fejlesztések vezethetik ki. Hajnal Klára szintetizáló gondolataival kifejezve *„a fenntartható fejlődés megvalósításának rendezőelveit a lokalitás és vele analóg módon a szubszidiaritás elve, a ciklusosság, biodiverzitás és a kooperáció jelenti. A megvalósítás alapja a „helyi gazdaság”, amely lokális-regionális gazdaság, tehát kisléptékű és a helyi erőforrásokat feldolgozva helyi igényeket elégít ki, a helyi felelősség elve alapján.”* (Hajnal, 2006, 20).

A hazai vidék elmúlt húszévi fejlődését vizsgálva elmondható, hogy a termelőszövetkezetek megszűnésével sok faluból a „gazdasági értelmiség” is eltűnt. A korábbi termelőszövetkezeti vezetők egy része magánvállalkozó lett, de sokan elhagyták a falut és olykor a mezőgazdasági pályát is. A kárpótlással visszacapott földek egy része az agrárvállalkozásban tapasztalatlan emberek kezébe került. Számos kutatás foglalkozik a mezőgazdasági birtokviszonyok, a kívánatos üzemméretek kérdésével. A kutatók az elmúlt húsz év változásait kritikusan vizsgálják, és a vélemények nagyon megoszlanak. Mind a személyes szakmai érdeklődésem, mind pedig az egy újfajta agrárvállalkozáshoz való két évvel ezelőtti csatlakozásom révén szerzett tapasztalatok azt a véleményt látszanak erősíteni, hogy a vállalkozások sikere nagyrészt azok vezetőinek az értékrendjén, személyes elköteleződésén és vezetői képességein múlik. Az emberi tényező ugyanakkor általában kimarad a kutatások fő áramából. A gazdaságpolitika kiszámíthatatlansága, az EU támogatások bizonytalansága, a gazdaságos üzemméret vagy az ágazati sajátosságok kutatása sokak számára izgalmasabb, elfogadottabb kutatási tematikát jelent.

A magyar vidék problémáit tekintve az ember, aki maga is vidékről származik, azt gondolná, hogy neki kellene kitalálni egy olyasfajta járható fejlődési utat, mint amelyet annak idején a népi írók és *Németh László* feszegettek. A szakirodalom néhány olyan modellel, kiindulási ponttal szolgált, amelyek a fenti kérdésekre megoldást, választ kerestek. A nemzetközi szakirodalom tanulmányozása közben kiderült, hogy a nálunk fejlet-

tebb országok, mint például az Egyesült Királyság vagy Ausztria, hasonló problémákkal küzdenek a vidék megmentése terén. Nevezetesen, bizonyos régiók elnéptelenedésével, elöregedésével, gazdasági ellehetetlenülésével. Miközben mindezen országok más régióiban sikertörténetekről adnak számot, amelyekben általában az a közös, hogy a sikeres régiók képesek a régióban élő közösség tagjait egy meghatározó vízió mentén mozgósítani, annak érdekében, hogy együttesen cselekedjenek. A sikeres régiókban a vállalkozók ahelyett, hogy a versenyre helyeznék a hangsúlyt, inkább együttműködnek és megpróbálnak olyan integrációt létrehozni, amiben az egyik vállalkozó, vagy vállalkozás tevékenysége erősíti, vagy ráépül egy másik, helyben lévő vállalkozás tevékenységére. Az együttműködés vertikális integrációt hoz létre, amiben minden vállalkozásnak megvan a maga helye és szerepe. A nosztalgia alapján a vidékre visszatelepülő, vagy a vidékre lejáró városi értelmiségi vagy középosztálybeli embereknek van egyfajta elképzelése a vidékről, a vidéki életéről. Ezek a kívülről szállított eszmék a vidéki életnek egy olyan alternatíváját próbálják fölkinálni, olykor ráerőltetni a vidék társadalmára, ami éppen a fiatalabb generációk számára nem vonzó. Pedig a fiatalok nélkül elképzelhetetlen a sikeres vidékpolitika.

A szakirodalom tanulsága szerint a vidékfejlesztési stratégiák sikerességében megkülönböztetett szerepe van a törekvések társadalmi támogatottságának, a fejlesztési törekvésekben egy világos, iránymutató vízió létezésére. A nyugati példák „irányító vízióját” („guiding vision”) is olyan szakemberek (vezetők) találták ki, akik értékrendjük okán nemcsak a saját vállalkozásukat akarták sikerre vinni, hanem együttműködésre törekedtek a környezetükben élőkkel. Egy régió vagy falu fejlődése szempontjából fontos, hogy megkeressék, létezik-e olyan vezéregyéniség, olyan mintát adó vállalkozó vagy vállalkozói csoport, amelyik alapvetően motorja vagy kezdeményezője lehet a vidéki életforma megreformálásának, amelyik a pozitív vidéki értékrendet megőrzi, ugyanakkor gazdaságilag sikeres vállalkozásokat hoz létre. A tapasztalatok szerint minden siker alapja az összefogás, a kölcsönös együttműködés. Az összefogás és együttműködés, mint iránymutató vízió, az egyik alapja mindenféle fejlődésnek. Ha a régióban élők összefognak és képesek a közös érdekek alapján a cselekvésre, akkor valamely vízió átvezetheti a régiót egy olyan fejlődési pályára, amely a régiót revitalizálja, újjáéleszti.

A sikertörténetekben rendszerint vannak karizmatikus vezetők, akik képesek megszervezni és magukkal vinni a közösséget. A szakirodalom pozitív példái azt mutatják, hogy általában azok a térségek lettek sikeresek vagy inkább maradtak életképesek, ahol az iránymutató vízió mögé felsorakozott a közösség. Az üzletemberek, szakértők és hivatalnokok mellett minden esetben kellett a helyi közösségek meghatározó személyiségei is a sikerhez, akik nemcsak a saját helyzetüket akarták javítani, hanem egyéni boldogulásukat a közösség egészének a boldogulásán keresztül tartották megvalósíthatónak.

Ha valami összetartja, mobilizálja, aktivizálja az embereket, ha elhiszik, hogy tudnak változtatni a helyzetükön, akkor ez tulajdonképpen hozzájárul ahhoz, hogy jobban érezzék magukat. Értékteremtésre törekusznak, de nem csak az anyagi értékek teremtésére, hanem például a közösségben elfoglalt helyük és az ott betöltött szerepük által lehetővé tett értékteremtésre is. A gazdaság- vagy vidékfejlesztésnek ez legalább olyan

fontos dimenziója, mint a gazdasági értékteremtés körülményei, illetve azok javításának lehetőségei. Ez a felismerés tükröződik az új *Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégia* tervezetében, ami – politikai dokumentumoktól szokatlan módon – a következőképpen fogalmazza meg az „értelmes élet” értelmét: „A siker kulcsa a kitartó munka, a találmányosság, a fejlesztésre való készség és a gazdasági tevékenységek címzettjei felé való empátia, s nem az adócsalás, a korrupció vagy a járadékvadászat. A megtakarítás, a vagyongyarapítás fontosabb a fogyasztásnál, a meglévő élvezete a szerzésnél.” (NFFS, 2011).

A technika és a tudomány eszközök lehetnek problémáink megoldásához. Ezt bizonyítja egyetemünk volt rektorának, Csáki Csaba akadémikusnak a kijelentése a fiatal kutatók tanácskozásán, miszerint: „a társadalom problémái és az ország jövőjét érintő fontos kérdések közül is kiemelkedik a vidéké, hiszen ma Magyarországon mintegy 600 ezer mezőgazdasággal foglalkozó ember él elmaradott körülmények között”. Csáki Csaba hangsúlyozta: „egy ország akkor válik igazán európaivá, ha a vidéki lét nem jelent hátrányt a városival szemben” (Csáki, 2010).”

Az előzőekkel összecseng a *Halmi (2001)* által találóan összegzett alaptétel, amit sokan elfogadnak, de a gyakorlatban mégsem érvényesül igazán: „Az EU-országokban az agrártermelésnek nemcsak a végtermék előállítás a célja, hanem a vidék arculatának megőrzése, a vidéki közösségek fenntartása, környezeti javak előállítása. E szerepet korábban a mezőgazdaság „kettős hivatása”-nak nevezték, az utóbbi évtizedben pedig a „multifunkcionális mezőgazdaság” az ún. európai mezőgazdasági modell központi tényezője.”

Nemzetközi és hazai tudóscsoportok egyetértenek abban, hogy a fenntarthatóság megteremtésének előfeltételei a következők: erősíteni szükséges a helyi termelést és fogyasztást; természetkímélő (ökológiai) gazdálkodást indokolt folytatni; megújuló energiaforrásokat ajánlatos használni; célszerű minden tekintetben takarékoskodni; minél több ember térjen át a vegetarianizmusra. Ezek jelentik a továbbfejlődést a fenntarthatóság irányába (Kun, 2009). Kerekes Sándor megfogalmazásában: „Minden ember korlátozhatja fogyasztását anélkül, hogy életminősége romlana, ha úgy élnék, mint nagyszüleink, kevesebb húst ennénk és testünk izmait munkavégzésre is használnánk. Így jelentős mennyiségű energiát takaríthatnánk meg, és egészségesebbek lennénk. Aki tavasszal felássa a kertjét és zöldségeket termeszt, vagy háziállatokat tart, az a szabadidejét értelmesebben tölti, mint az, aki a TV hirdetéseket nézi, miszerint a Tesco-ban minden olcsóbb. Aki nem tudja „eladni” a szabadidejét, annak felesleges azt vizsgálni, hogy megéri-e a kertben termesztie a zöldséget, vagy érdemesebb inkább a Tesco-ban megvennie” (Kerekes, 2008).

„A mezőgazdasági üzemek növekedésének a kutatása nemcsak az agrárközgazdászok, hanem a döntéshozók számára is fontos lehet, hiszen a szektor csökkenő részesedése a GDP-ben, a fokozódó koncentrációs kényszer, valamint a bevétel növelése arra kényszeríti a kisebb egyéni gazdálkodókat, hogy növeljék az üzemméretet, esetleg a mezőgazdasági szektoron kívülről egészítsék ki jövedelmüket, szélsőséges esetben pedig szüntessék be tevékenységüket” (Bakucs & Fertő, 2008 január, old. 26).

Glatz Ferenc, a Földhasználati és Vízgazdálkodási Stratégiai Nemzeti Bizottság elnöke három tényezővel magyarázza a vidékfejlesztés középpontba kerülését. „Első: élelemtermelés. Az élelemtermelés színtere mindig is a vidéki térségek, azaz vidékies települési térségek

lesznek. Másodsor: természetvédelem. Azaz: előtérbe kerül a nem emberi természet megóvása, amelynek nagy tartaléka a vidéki térségekben van. Harmadik ok: a vidéki térségek az új típusú ipari termelés tartalékterületei. Részben az alternatív energiaforrások egyik részének előállítására vidéki térségekben fog történni (pl. zöldenergia forrásai), részben egy új iparosítási politika –, amely feltehetően Magyarországon is elkerülhetetlen – tartalékterületei is a vidéken helyezkednek el.” (Glatz, 2008 május 16.).

A szakirodalomból már jól ismert az úgynevezett bioregionális modell, amit *Richard Welford* (Kerekes, 2007) a következőképpen jellemez: a bioregionális modell egy olyan gazdaságfilozófia, amelyben a gazdasági szereplők helyi erőforrásokra és helyi szükségletek kielégítésére koncentrálnak, egy nem hierarchizált társadalomban. A régiókra épülő társadalomban sokféle értéket elfogadó, multikulturális közösségek alakulhatnak ki, amelyben a társadalom tagjai kölcsönösen egymásra vannak utalva. *Amartya Sen* Nobel-díjas tudós szerint – a szakadatlan növekedés helyett – létrejöhetnének új, alternatív modellek, melyek bölcs önkorlátozásra épülnének, próbálnák összehangolni a vállalati és az egyéni érdekeket, mert a társadalom túlságosan érdekvezérelt. “Csak az anyák önfeláldozóak, a versenyszféra szereplői nem”, mondja ezzel kapcsolatban érzékletesen *Enyedi György* akadémikus (Bod, 2007).

Az Európai Uniónak a 2007-2013 közötti tervezési és finanszírozási periódusra vonatkozó prioritásai között szerepel a vidéki élet minőségének a javítása és a vidéki gazdasági tevékenységek diverzifikációja. *Csatári* (2006) tanulmányában rámutat a magyar vidék problémájára. Nevezetesen arra, hogy nem haladt végig tervszerűen azokon a „fejlődési stációkon” (1. közös és a vidék érdekében is erőteljesen dotált agrárpolitika; 2. a vidéki infrastruktúra tudatos, felzárkóztató fejlesztése, az elérhetőség javítása; 3. a vidék természeti-környezeti-táji értékeinek felértékelődése; és 4. fenntartható vidékfejlesztés, a közösségek rehabilitációja, a város-falu kapcsolatok javítása), amelyek ha megtörténtek volna, akkor most teljesértékűen meg lehetne valósítani az új európai vidékfejlesztési víziókat. A magyar vidékfejlesztésnek „felgyorsítva” ugyan, de végig kellene haladnia ezeken a stációkon. *Csatári Bálint* arra a kérdésre, milyen legyen az új magyar vidékfejlesztés, a következő tömör választ adja: „Integrált, sikeres tárcaközi megoldásokra építő; fenntartható, a természet, a környezet erőforrásait megőrző; finom és biztonságos hazai élelmet adó, mind a korszerű, piacképes, mind az ökoszociális agrártermelés oldaláról, térségi összefogásra építő; s a város-falu kapcsolatok révén kistérségi szinten jó elérhetőséget és megélhetést biztosító, emberközpontú, szelíd, barátságos, amilyen a vidék valójában, s amilyen vidékre vágyunk az ott élők, vagy az oda látogatók” (*Csatári, 2006*).

A valóságban nehéz elérni és betartani mindezen elveket, de abban egyetérthetünk, hogy célul kellene kitűzni a *Csatári Bálint* által megfogalmazott elvek betartását.

A társadalmi vállalatok szerepe

Christos Zografos cikkében (*Zografos, 2007*) a társadalmi vállalatoknak („Social Enterprise”) a vidék újjáélesztésében betöltött fontos szerepéről ír. A társadalmi vállalat olyan üzleti vállalkozás, melynek elsődleges célja nem a részvényesek profitjának a maximalizálása, hanem az, hogy olyan társadalmi célokat érjen el az értéktöbblet befektetésével, ame-

lyek a vidéki közösségek revitalizációját szolgálják. Foglalkoztatást jelentenek és az adófizetésen keresztül hozzá járulnak a közösség bevételeihez is. A vidékfejlesztés korszerű felfogásban „*olyan folyamatnak tekinthető, amely erősíti a helyi emberi és közösségi erőforrásokat, a helyi vezetést, a vállalkezési kultúrát, az innovációt vagy egyszerűen az emberek azon képességét, hogy céltudatosan és hatékonyan tudjanak egymással együttműködni*” (Jenkins, 2000, idézi Bodorkós, 2010).

Magyarországon kevés az új vállalkozás, a jövedelmek alacsonyok, a népesség elöregedik és sérülékeny a természeti környezet – azonban Magyarországot tovább terheli az a tény is, hogy a népesség nagy része kiszorult a munka világából.

A szociális foglalkoztatás és a társadalmi vállalkozás két különböző dolog, de lehetne az a fejlődés útja Magyarországon, hogy a szociális foglalkoztatásból a társadalmi vállalkozások felé mozdulnak el, ami azt jelentené, hogy helyi célokat, érdekeket szolgáló, de üzleti alapon működő vállalkozások jönnének létre. Bár az állami támogatásokat, amiket eddig szociális segélyekre fordítottak, most munkabéreként (a szociális foglalkoztatottak munkabéréként) fizetik ki, de az már nem feltétlenül igaz, hogy ezek a vállalkozások bevételekhez jutnának, hiszen jelentős részben közhasznú munkákról van szó (például csatornát, árkokat tisztítanak, építenek, biztosítják a belvizek elvezetését stb.). Az állam, illetve a helyi önkormányzatok szervezik ezeket a típusú vállalkozásokat. Az úgynevezett reformista szemlélet szerint a társadalmi vállalatok egy meglévő korábbi rendszer egyszerű kiterjesztését testesítik meg, aminek az a lényege, hogy az állam kivonul bizonyos területekről, ahol szeretné, ha a magánkezdeményezések átvennék az állam korábbi szerepét. Az állami feladatokat akarják privatizálni. Az állam egyszerűen kiterjeszti a korábbi intézményrendszert, kivonul a hagyományos területekről, amelyek a közfeladatokat jelentették (mint például a falusi zöldterületek karbantartása, közösségi erdők létesítése, iskola-karbantartás stb.).

Ezzel szemben létezik a társadalmi vállalkozásoknak egy sokkal radikálisabb felfogása is, mely az intézményeket a gazdaság működtetésének és a helyi ügyek intézésének kívánatos módjával szemben felkínált alternatív vízióknak tekinti. Azt mondja, hogy a gazdaságot egy egészen más – a közösség jólétét célzó – logika alapján kellene működtetni. A gazdaság egészét új alapokra szükséges helyezni. Az új alapelvek lényege a kooperáció. Az együttműködő gazdasági kapcsolatok jelentik a helyi intézmények irányítását és a fenntarthatósági célok elérését is.

A vidéki létezés sokszínűségét több szerző is vizsgálta már. Az irodalom (Frouws, 1998) három alapvető csoportot különböztet meg: az agrárius, vagyis fölművelő vidékiséget („agri-ruralism”), a hasznossági vidékiséget („utilitarianism”) és az élvezet maximalizáló („hedonism”) vidékiek csoportját. Van, aki vidék alatt a mezőgazdaságot érti, mások számára olyasvalamit jelent, ami hasznos, hiszen neki haszna van belőle, és vannak hedonisták, akik egyszerűen élvezni akarják a lassú vidéki életformát.

Társadalmi bázisú élelmiszertermelés

Komoly tudományos és nem utolsósorban infrastrukturális háttere van annak, ahogy a mezőgazdaság által előállított termékek eljutnak a termelőtől a fogyasztóig. A logisz-

tikai hálózatok és a kereskedelmi rendszerek mind-mind ennek a feladatnak az ellátására szakosodtak a globalizáció által átalakított világban. Az élesedő versenyt először a kereskedelem érzékelte, és az erre adott válasza a kereskedelmi tőke erőteljes koncentrációja, valamint nagy egységekből, szuper- és hipermarketekből álló nemzetközi kereskedelmi hálózatok kialakítása volt. Ennek hatására a világ fejlett részein az élelmiszerforgalom 60-80%-át nagyjából egytucatnyi kereskedelmi szervezet bonyolítja (Buday-Sántha, 2004). Az agrárvertikum elemei, a mezőgazdaság, az élelmiszeripar, az élelmiszer-kereskedelem és a fogyasztás külön szakterületet jelentenek, pedig a problémák átfogó rendezése, új irányú megközelítése válik egyre inkább szükségessé. Nem csak az irányon és a sebességen szükséges változtatni, hanem alapjaiban az elképzeléseken. A környezetvédelem fejlődési szintjei (Shnitzer, 1999) esetében, napjainkban eljutottunk arra a szintre, amikor a folyamatok újragondolása elengedhetetlen és gyökeres változtatásra van szükség. Megkérdőjelezzük, hogy szükség van-e arra az életmódra, gazdaságra, amelyben élünk, vagy lehetne-e élni másképpen (Csutora & Kerekes, 2004).

Az amerikai szakirodalomban a helyi termelésen alapuló mezőgazdasági tevékenységet kezdetben az új mezőgazdaság („new agriculture”) kifejezéssel különböztették meg az iparosodó mezőgazdaságtól. Azonban, szinte ezzel egy időben, a GMO-k használatára alapuló mezőgazdaságot is így kezdték nevezni. Ezért Thomas A. Lyson új fogalmat vezetett be, a „civic agriculture” fogalmát. A civil, társadalmi bázisú mezőgazdaság és élelmiszertermelés a változtatás lehetőségére mutat megoldási alternatívát (Lyson, 2004). A modern mezőgazdasági tevékenység nagyon szorosan kapcsolható a közösség társadalmi és gazdasági fejlődéséhez. A termelés és a feldolgozás olyan új és innovatív tendenciájának vagyunk tanúi, ami a helyi mezőgazdaságot és élelmiszertermelést újjászüli. Társadalmilag, gazdaságilag és környezetileg fenntartható alternatívát jelent a korábbiakban konvencionális mezőgazdasággal összefonódott, romboló gyakorlattal szemben. Nemcsak a fogyasztói igények kielégítésében jelentős a szerepe (friss, biztonságos és helyileg termelt élelmiszerek), hanem munkahelyeket hoz létre, erősíti a vállalkozói szellemet és megszilárdítja a közösség identitását. Az „agribusiness” által átszőtt fogyasztó piacokon valóságos alternatívát jelent.

Ilyen pozitív példát jelentenek a szakirodalomban jól ismert, a helyi közösség által támogatott mezőgazdálkodás gyakorlati esetei („community-supported agriculture”, CSA), ezekre Európában és Japánban már az 1960-as évek óta vannak tapasztalatok. Japánban asszonyok fogtak össze annak érdekében, hogy közvetlenül a termelőtől tudják megvásárolni a szükséges friss és egészséges élelmiszereket. A környékben lévő farmerekkel közvetlen kapcsolatokat alakítottak ki. A „teiken” vagy „élelmiszer a termelő arcképével” néven ismert rendszer mindkét fél számára előnyös kapcsolatot jelentett, és a folyamat elején álló mezőgazdasági termelés, valamint a folyamat végén elhelyezkedő élelmiszer-fogyasztás közti távolság minimálisra csökkent. A CSA elmélete és felfogása az együttműködésen alapul, hiszen itt a hagyományos közigazgatási felfogással ellentétben az eladó és a vásárló nem ellenérdekeltek (Milánkovics & Matthew, 2002). A CSA alternatívát jelent a versenyorientált mezőgazdálkodással szemben (Zsolnai & Podmaniczky, 2010). Észak-Amerikában az 1980-as évek közepén a svájci Jan Vander Tuin teremtette meg az alapjait a CSA mozgalomnak. Robyn Van En farmja (Indian Lane)

Massachusetts-ben és Trauger Groh Temple Wilton közösségi farmja New Hampshire-ben az elsők között voltak a CSA mozgalom megalapításában. Betakarítási részvényeket hoztak létre. Egy New York-i hölgy elkötelezetten számol be arról, hogy a CSA munka neki és éhezõ ikertestvérének egy közösséghez tartozás lehetőségét adta, és közvetlen kapcsolatot a Földdel (Adam, 2006).

Az észak-amerikai sikerek hatására a farmer és fogyasztó közti közvetlen kapcsolat létrehozása látszott a megfelelő megoldásnak, és ismét terjedni kezdett a CSA szemléletmódja Észak-Európában. Angliában nagyon sok fiatal hagyta el a városokat, hogy újra életet leheljenek a New Englandi farmokba, ahol haldokló mezõgazdasági kép fogadta õket. Az élelmiszertermékek, a tejtermékek, a zöldség, a gyümölcs gyakorlatilag eltűntek a helyi piacokról (Adam, 2006). A fiatalok bekapcsolódtak a helyi vidéki közösségekbe, miközben revitalizálták a mezõgazdasági területeket.

A *Közösség Által Támogatott Mezőgazdálkodás* hazánkban kezdeti szakaszban áll. A *Nyitott Kert Alapítvány* munkatársai, a *Szent István Egyetem Környezetgazdálkodási Intézetének* támogatásával 1998-ban kezdték meghonosítani Magyarországon. 2002-ben a csoportot már 150 család alkotta. 1,5 hektáros kertjükben a közösség tagjai számára főként zöldséget és kevés gyümölcsöt termelnek biodinamikus gazdálkodás keretei között. A megtermelt élelmiszert heti rendszerességgel, ládákból juttatják el a fogyasztókhoz (Milánkovics & Matthew, 2002). Céljuk egy bemutató kert (*Babátvölgyi Biokertészet Tanüzem*) létrehozása, és egy helyi termesztési és fogyasztási bioélelmiszer-rendszer kialakítása.

Az *Országos Mezőgazdasági Kutatóintézet*, a *Tudatos Vásárlók Egyesülete* és a *Szent István Egyetem* környezeti társadalomkutatói (ESSRG) 2012. februárban tervező napot szerveztek annak feltérképezésére, kik azok, akik jelenleg Magyarországon CSA-t, vagy ahhoz hasonló rendszert működtetnek. Ilyen közösségi kezdeményezéseket működtetnek a *Háromkaptár BioKert (Tahitótfalu)*, az *Évkerék Ökotanya (Kistelek)*, a *Biokert (Szigetmonostor)*, a *Kosár kör (Kecskemét)* és a *Gódor Bio Kertészet (Galgahévíz)* tulajdonosai, valamint a későbbiekben, az empirikus kutatás keretében bemutatásra kerülő *Magyar Ökotársulás Kulturális Nonprofit Kft. (Herencsény)* tagjai.

Az *Ökotársulás* csak részben felel meg az elméleti várakozásoknak, hiszen a tulajdonosok nem élnek a településen. A CSA farmokkal szemben nem jelenik meg a profitszerzés fogalma, legalábbis nem részvény formájában. A fővárosban élő tagok befektetésükért és támogatásukért cserébe heti rendszerességgel a közösség által biodinamikus rendszerben megtermelt zöldségeket kapják, valamint olyan addicionális hasznokat könyvelhetnek el „virtuális” számlájukon, mint a közösséghez tartozás érzése vagy a vidéki foglalkoztatás fellendítése. Nyilván érdekes lenne létrehozni a helyben élők tulajdonosi részvételével hasonló vállalkozásokat. Természetesen ezekre is találhatunk példákat Magyarországon is, de nálunk ma még jellemzőbb, hogy a *Társadalmilag Támogatott Vállalkozások* kezdeményezői nem a helyi közösségekből kerülnek ki.

A *Magyar Ökotársulás Kulturális Nonprofit Kft.* 2011. február 14-én 24 budapesti család összefogásával alakult *Nógrád-megyében*, a *Cserhát Natúrpark* területén, *Herencsény* községben, 5,9 ha saját területen azzal a szándékkal, hogy pénzügyi és szellemi tőkéjük segítségével folyamatos átállással egy bio- ill. biodinamikus mintagazdaságot hozzanak

létre. A közösség szerveződése 2010-ben kezdődött. Tizenegynéhány család kezdett kapcsolódni egymáshoz szívbeli szeretetben, „embertől-emberig, szívtől-szívig, kéztől-kézig” (Aldea, 2012). Mára a közösség 54 családra bővült. Bár van a közösségnek egy valamely módon definiálható szellemi alapja, ami ténylegesen leginkább egy személyből indult ki, de mégis abszolút nyitott és elfogadó mindenféle szellemi út felé.

Az alapító tagok mindegyike városi életmódot él, egzisztenciája és szakképesítése a városhoz kötődik, akinek még megvan a hite, lelkesedése, a belső motivációja és természetesen a pénzügyi eszköze arra, hogy képes önmagát a városi élet szákcúájából megemelni, ugyanakkor ezen keresztül a magyar vidéket katalizálni arra, hogy jobban kezdjen működni.

A tagok elsődleges célja, hogy a befektetett pénzükért cserébe a jövőben bio-élelmiszerekhez jussanak. Víziójuk, amely az egységet megteremtette, azonban ennél mélyebb gyökerekkel rendelkezik, és egy irányba mutat: a magyar társadalom ökológiai és szociális egyensúlyának megteremtése felé. A tagság önszerveződésen és kölcsönös bizalmon alapuló közösség. A tagok természetes személyek, akik életükben fontos szempontnak tartják az alábbiakat:

- élhető, ökológiailag harmonikusabb jövőt szeretnének teremteni önmaguknak és gyermekeiknek,
- pozitív teremtő erővel szeretnének részt venni a világban,
- támogatják Magyarország gyógyító erejének kibontakozását,
- ökológiai lábnyomukat szeretnék csökkenteni,
- életükben fontos szempont a szellemi út, az egészséges életmód, valamint az ökológiai értelemben vett fenntartható fejlődés,
- egyéni céljuknak tekintik az alulról építkező társadalmi fejlődést, mint egyéni felelősségvállalást a társadalomban,
- szívesen vállalnak közösséget másokkal,
- egyetértenek a nonprofit gazdálkodói formával, amikor nem a profitszerzés a cél, abban az értelemben, hogy egyéni érdekek megvalósuljanak. A közösségi érdek megteremtése a legfontosabb, amely egyben a szélesebb társadalmi érdekek alapjává is válik.

A társaság tevékenységét együttműködésben kívánja végezni a helyi lakossággal és a térséggel. A fenntartásához szükséges munkaerőt a régió hátrányos helyzetű munkakerőbázisából kívánja alkalmazni. A vidék-város összefogása minden szereplő számára nyertes kimenetelű, ugyanis elősegíti az egészséges és jó minőségű helyi termékek termelését, feldolgozását és fogyasztását. A társaság alapfilozófiája és a nonprofit szerveződés következtében a helyi lakosság nem válik a külső tőke kiszolgálójává. A helyi lakoságnak a folyamatos fejlesztések és a vidék-város kölcsönös együttműködésének következtében nem kell attól tartania, hogy a saját erőforrásait és lehetőségeit más aknázza ki (Gyulai, 2008). A kölcsönös együttműködés megélhetősi lehetőséget biztosít a falusi emberek számára. A *Vidéki Térségek Európai Chartájának* megfogalmazása szerint a „Város és vidéke közös sorson osztoznak, a vidék gerince pedig a mezőgazdaság”.

A kutatásban megvizsgáltam a közösség tagjainak belső motivációit, hogy mi az, ami őket arra sarkallta, hogy csatlakozzanak a *Magyar Ökotársulás Közösséghez*. A kérdésre adott válaszok alapján négy dimenzió látszik kirajzolódni (1. táblázat).

1. táblázat A Magyar Ökotársulás Közösség tagjainak belső motivációi

NOSZTALGIA	ÖSSZEFOGÁS
„Vidéki lány lévén kapcsolatot kerestem a vidéki gazdálkodással és étellel.” KLÁRA	„Vonzott, hogy ennyi ember ugyanazt akarja.” JUDIT
„Meg tudom különböztetni a gyermekkoromban megszokott ízeket a mesterséges élelmiszerektől.” KLÁRA	„Nem csak egy bio-gazdasághoz csatlakoztunk, hanem egy szellemi közösséghez is.” ANCI
„Kötődés a vidékhez.” MÓNI	„Természetben végezhető közös munka.” BÁLNA
„Nógrád megyében laktam 10-22 éves koromig.” MÓNI	„Egy közösségnek a tagja lehetek.” JUDIT
JÖVŐKÉP	EGÉSZSÉG
„Első saját „föld”(rész), ezért valamiféle biztonság vagy stabilitás ígérete.” ORSI	„Jól esik az embernek, ha odafigyelnek az ételére.” ISTVÁN
„Hasonló módon gondolkodunk a természetről és talán a Föld jövőéről is.” JÁZMIN	„Igény a hosszútávon biztosítható minőségi élelmiszere.” DUDI
„A földet nem a nagyszüleinktől kaptuk örökbe, hanem az unokáinktól kölcsönöztük.” SÜMI	„Híve vagyok a biotermékeknek és itt is ez a végcél!” MÓNI
„Jól eső érzés egy olyan ügyet támogatni, részesévé válni, ami mintát jelenthet a jelenleg vidéken élő és gazdálkodni már elfelejtő embereknek.” KLÁRA	„Végre jókat fogok enni minőségi alapanyagokból és nem kell a zöldséggel küzdenem.” ALPHA

Volt olyan, akit a gyermekkori élmények ösztönöztek, míg másokat a közösségi erő, a csoportban lévő bizalom. Az élet minőségének a javítása, az önellátás lehetősége, a minőségi élelmiszer vagy csak egyszerűen az a tudat, hogy segíthetnek másoknak.

A közösség aktív párbeszédet szeretne kialakítani város és vidék között. A közösség hosszú távon egy olyan koncepció megvalósítását tűzte ki célul, amelynek segítségével az önfenntartó család, önfenntartó település irányába tesz lépéseket. Egy mintagazdaságot szeretne létrehozni, ami lényegében egy jól működő családi háttáji gazdaságot tükrözne, és jelenlétével motiválná azokat a faluban élő családokat, akik rendelkeznek ehhez megfelelő háttérrel, házzal, területtel, csirkeóllal, némi eszközzel stb.

Agrár vállalkozói életképek

A kutatással egyik szándékom és belső motivációm az volt, hogy alátámasszam hipotézisemet, miszerint annak, hogy napjainkban sokan elfordulnak a városi élettől és falura költöznek vagy falusi kötődést keresnek, az az oka, hogy gyermekkorukban olyan pozitív élményeik voltak falun, amelyeket a jelenlegi rohanó étellel való elégedetlenség hoz a felszínre. A kutatással továbbá azt is be kívánjuk mutatni, hogy a vidékhez, az agráriumhoz való kötődés szempontjából igenis van jelentősége azoknak a gyermekkori élményeinknek, amelyek során kapcsolatba kerültünk a természettel, a teljességgel. Sokan első emlékként szinte csak ezekre az élményekre emlékeznek: a nagyszülőkre, a

vidéki létre, a növényekre, az állatokra, az ízekre, az illatokra stb. Az empirikus kutatás során az egyik válaszadó az alábbiakat mondta:

„Anyai ágon parasztcsaládból származom. Gyermekkorom meghatározó, kedves emlékei a vidékhez kötnek. Nagyon sok időt töltöttem nyáron szünidőben a természetben, Heves megyében a rokonaimnál. A friss paradicsom, újhagyma és paprika illata egy-egy reggelinél meghatározó élményt jelentenek számomra.” (Sümi)

A fenti állítás bizonyítására a Magyar Ökotársulás Közösségen belül a narratív önéletírást használtuk. „A narratív történetforma az, amely „valakinek vagy valakiknek az élményeit, tapasztalatait, vágyait, érzelmeit stb. fedi fel, szubjektív nézőpontból úgy, ahogy saját megélt és elbeszélte életét; a körülötte zajló eseményeket látta, illetve láttatja” (Pászka, 2007, idézi Löffler, 2009, 145). Az önéletírásán belül egyetlen területre koncentráltunk: a gyermekkori emlékkép, életképek felszínre hozására. A Magyar Ökotársulás Közösség kutatásban részt vevő tagjait arra kértük, írják le a gyermekkorukat meghatározó legfontosabb élményt, élményeket. A 19 megkérdezett személyből 16 főtől kaptunk „élménybeszámolót”. Fontos kiemelni, hogy a társulás tagjai a fővárosban élnek és a kérdéssel kapcsolatban nem hangsúlyoztuk, hogy vidékkel kapcsolatos élményt kérünk tőlük. Az interjú alanyok szabadon kiválaszthatták, mit vetnek papírra. A kutatást torzítja azonban, hogy a megkérdezettek tudták, hogy a kutatás a vidékfejlesztéssel kapcsolatos. Az, hogy a válaszadók több mint kétharmada olyan élményt mesélt el, ami a vidéken töltött emlékekből született, természetesen adódhat abból, hogy a válaszadók összekapcsolták a kutatási témát és „nekem szerettek volna megfelelni”. „A narratív elemzés empirikus, szövegre alkalmazott kutatás, melynek célja annak megismerése, hogyan működnek a történetek, mire és hogyan használják az emberek a történeteket” (Szokolszky, 2004, 484, idézi Hofmeister-Tóth, Kelemen, & Piskóti, 2011). A narratív önéletírások olvasásának hatására, az életkép kapcsán az emberekről kialakul egy kép, és talán felsejlik mindenkiben, és egyben a kérdésben is, hogy valójában a gyermekkori emlékek hatása még a mai napi cselekedeteinkben is meghatározó jelentőséggel bír. Például abban, milyen pályát választunk, mi a hobbink, milyenek a társas kapcsolataink, vendégszeretőek vagyunk-e vagy sem stb. Az, hogy ki mit „hozott” magával és hová kötik a gyökerei. Például Móni japán nyelvtudása és idegenvezető végzettsége egy 13 éves kori élménynek köszönhető:

„13 éves koromban történt. A Mátrában laktunk egy kis faluban. Ültem anyukámék nagy-széles foteljében és egy IBUSZ prospektust nézegettem. Több út leírását is átfutottam, amikor a szemem megakadt a japán út programján és a leírás melletti fotón, ami egy gyönyörű japánkertet ábrázolt. Megbabonázva néztem a képet, és elhatároztam, hogy meg szeretném nézni a valóságban. Tudtam, hogy nem lesz pénzem az útra, így más megoldást gondoltam ki. Idegenvezető leszek, megtanulok japánul, és én fogom a magyar csoportot kivinni. Így még pénzt is kapok és a kertet is meg tudom nézni.” (Móni)

Judit azért szerzett ügyvédi diplomát, mert már gyermekkorában zavarta az igazságtalanság. Az Ökotársulással kapcsolatos ügyvédi teendőket azért vállalta el, mert szeretett volna részt venni egy pozitív dolog létrehozásában.

„Az igazságtalanságot sosem tudtam elviselni. Ezért is lettem ügyvéd. Rosszul érint, ha valakit felelősségre vonnak olyanért, amiért nem ő a felelős. Vagy például valakit az iskolában érdemtelenül kiemelnek. Az anyai nagyszüleimtől jön a földszeretet. Meg tudtam élni a nagymamámmal, hogy amit elültettünk, abból lett valami. A munkámban is a teremtést szeretem. A MÖK létrehozása is ilyen feladat volt.” (Judit)

Judit emlékében jelen van a föld szeretete és a teljesség képe, annak bizonyossága, hogy a munkának eredménye van. Ő gyermekkorában látta azt a folyamatot, hogy ha elültette a magot, akkor abból előbb-utóbb termés lett. Gyermekkori emlékei a vidéken élő nagyszülőkhöz kötik és ezzel nincs egyedül.

A mélyinterjú során az Ökotársulás vezetőjét kérdeztem arról, hogyan talált a Herencsényi területre. Konkrét választ nem kaptam. Nevezhetjük véletlennek is, de az alábbi életkép során erre is kapunk magyarázatot, valamint arra is, hogy „Bence” miért tartja fontosnak a város és a vidéki lét együttműködését.

„Gyermekként nyaraimat egy Herencsényhez közeli, Nógrád megyei községben, Bánkon töltöttem. Mint afféle lelkes, felfedezésekre és kalandra vágyó városi kislány vettem bele magam a vidéki életbe. Első nyaraimon csodálkozással ugyan, de mégis teljes természetességgel láttam, tapasztaltam a falu élettől duzzadó mindennapjait. Az akkor még korántsem ennyire népszerű falucska utcáin láttam a házakba délután hazatérő tehenek sokaságát. A patakparton együtt pákásztam a kacsákkal, libákkal. Házunkba, ahol mi mint városiak nyaraltunk, minden héten két alkalommal megjelent egy néni, hátán nagy puttonnyal és pirosposzsgás, mosolytól derülő arccal hozott friss zöldségeket, gyümölcsöt nekünk. Időnként meghívtak minket házukhoz, ami tele volt baromfikkal. Emlékszem ott láttam először, hogyan készül a túró, hogyan fejnek meg egy tehenet és sorolhatnám. Láttam, ahogy ezek a vidéki, jóra való emberek hogyan gondoskodtak magukról, és tették ezt teljes meggyőződéssel és meglelégedéssel. És láttam azt is, ahogyan mi városiak képesek voltunk ebbe bekapcsolódni, azzal hogy munkájuk, földjeik gyümölcsét megvásároltuk tőlük. Volt ebben valami különleges erő, valami, az embereket összekovácsoló és életet adó spiritusz, melyhez hasonlót az azt követő több mint harminc évem során sehol máshol nem tapasztaltam.” (Aldea, 2011)

A Q-módszer alkalmazása az agrárvállalkozó típusok meghatározására

A legtöbb elemzés azzal a problémával küzd, hogy próbál bizonyos szociális kategóriákat, embercsoportokat, az embercsoportok véleményét statisztikai adatokkal, rendszerint megoszlási viszonyszámokkal jellemezni. Minden kérdőíves módszer szociodemográfiai kategóriákban gondolkodik, statisztikákat készít életkori vagy fog-

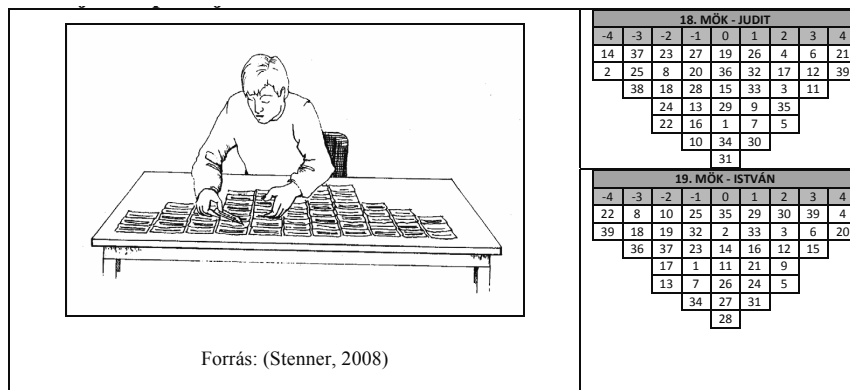
lalkozási csoportok, nemek és iskolai végzettség szerint. A Q-módszer elmozdul ettől a közelítésmódtól és magát a szubjektumot, az individuumot teszi a vizsgálat tárgyává. A Q módszer a szokásos kérdőíves módszerekkel elkövetett hibák egy részét kiküszöböli. A módszer azért különleges, mert a megkérdezettnek nincsen lehetősége arra, hogy a kérdezőnek való megfelelési hajlandóságát kifejezésre juttassa, hiszen a rendszerbe előre be van építve, hogy az osztályzatokat úgy kell elosztania, hogy válaszai megfeleljenek a standard normális eloszlásnak. Nem azt tudjuk meg a felmérésből, hányan és mennyire értettek egyet az állításainkkal; ehhez a megkérdezettek száma is túl kicsi lenne. Nem kapunk százalékos statisztikákat sem. „Csak” azt tudjuk meg, hogy a mintában szereplő személyek mely állítások vonatkozásában értettek egyet, illetve hol volt közöttük jelentős az egyet nem értés.

A Q-módszer egyfajta híd a kvalitatív és kvantitatív elemzések között. A faktorelemzés matematikai módszerén alapszik, miközben a valóság egy interpretatív és konstruktivista megközelítését jelenti. A módszer kvalitatív jellegét az adja, hogy nem követel meg a kvantitatív elemzések megbízhatóságához szükséges mintanagyságot, illetve reprezentativitást (Zsóka, 2005). A módszer „puha” oldala állításokat fogalmaz meg, amiket azután a „keménynek” tekintett oldal matematikai-statisztikai módszerekkel dolgoz föl. Itt nem a számok lesznek az érdekesek, hanem azok az állítások, amikben az emberek egyetértenek vagy éppen azok, amelyekben különbözik a véleményük. Nem az lesz tehát érdekes, hogy egy-egy csoportban hány ember van, hanem az, hogy miért abba a csoportba tartoznak. A Q-módszertant a pszichológusi és fizikusi végzettségű Stephenson (1953) dolgozta ki; gyökerei az 50-es évekre nyúlnak vissza, de csak az utóbbi évtizedekben vált népszerűvé a társadalomtudósok körében. Müller és társa 2004-ben több mint 2800 publikációt számolt össze a Q-módszer alkalmazásával kapcsolatban (Müller & Kals, 2004).

Az Q-módszer alkalmazásakor az adatgyűjtésben részt vevő kutató állításait (39 állítás) kártyákon tárja a kutatásban részt vevő személyek elé, akiknek a véletlenszerűen megszámozott kártyákat kell egymáshoz viszonyítva, egy előre megadott skála alapján, egyetértésüknek megfelelően rangsorolni, aszerint, hogy az állítással mennyire értenek egyet. A résztvevők először három csoportba osztályozzák a kártyákat aszerint, hogy egyetértenek a kártyán szereplő állítással, közömbös számukra, vagy nem értenek vele egyet. Ezután az értékelő skála kategóriái szerint tovább rangsorolják az állításokat, egymáshoz viszonyítva, minden állítás besorolását külön megfontolva. A jelen kutatásban használt értékelő skála az egyetértés fokának megfelelően 9 (-4...+4) kategóriát tartalmaz. Az 1. ábra az Ökotársulás két tagja által kitöltött adattáblát mutatja be példaként.

A módszer a rotálást követően a kinyomtatott faktormátrixban (2. táblázat) „X”-el jelöli az egyes faktorokban azokat az értékeket, amelyeknél a faktorsúly nagyobb 0,6-nál. Minél nagyobb a faktorsúly, az egyén véleménye annál inkább karakterisztikus az adott faktort illetően. Vannak persze kisebb, de még mindig elég magas, 0,5 feletti faktorsúlyok is. Ez esetben a személynek valamely faktossal történő egyértelmű megfeleltetése kétséges ugyan, de az egyéb információk segítenek bennünket abban, hogy az identifikálást elvégezzük (*-al jelöltük meg ezeket a viszonylag magas faktorsúly értékeket).

Ezáltal az első négy faktorban 18 személyt azonosítani tudtunk, a könnyebb kezelhetőség miatt esetünkben nem érdemes további faktorokat figyelembe venni. Az 5 %-nál kisebb megmagyarázott varianciák is ezt bizonyítják.

1. ábra A Q-osztályozás folyamata és eredménytáblái, két vállalkozó adattáblájának példája

2. táblázat: Az Ökotársulás faktormátrixa

QSORT	1	2	3	4	5
1 M-DUDI	0,1207	0,2927	0,5269*	0,5779	-0,0358
2 M-ZOLTAN	0,6429 ^x	0,4254	0,2024	0,2005	0,1367
3 M-ANCI	0,6164 ^x	0,4493	0,0919	0,0962	0,0154
4 M-SUMI	0,2138	0,0216	0,3399	0,6421 ^x	0,1548
5 M-BALNA	0,5154*	0,4118	0,0282	0,4639	0,0575
6 M-JAZMIN	0,2728	-0,2324	0,2426	0,6181 ^x	0,0927
7 M-VOCI	0,2054	0,2178	-0,0265	0,8064 ^x	-0,2277
8 M-TAMAS	0,5017	0,2115	0,1519	0,5239*	0,1076
9 M-RITA	0,7242 ^x	0,0557	0,3657	0,2969	-0,0010
10 M-ALPHA	0,1623	0,2878	0,7626 ^x	0,2144	0,0777
11 M-ORSI	0,7881 ^x	-0,0731	0,1100	0,1631	0,1572
12 M-BENCE	0,6224 ^x	0,0688	0,2369	0,3008	-0,1891
13 M-SZISZI	0,1214	0,1775	0,0133	0,0283	0,9021 ^x
14 M-ANDREA	-0,0513	0,6886 ^x	0,1802	0,0992	0,4496
15 M-MONI	0,4718	0,2081	0,2739	0,5765*	0,1424
16 M-GYORGY	0,2467	-0,0893	0,8535 ^x	0,0567	0,1308
17 M-KLARA	0,2494	0,7466 ^x	0,1474	0,0741	0,0192
18 M-JUDIT	0,1307	0,3697	0,5299*	0,4773	0,3271
19 M-ISTVAN	0,2224	0,2192	0,6620 ^x	0,2447	-0,2722
% expl. var.	18	11	15	17	7

Megjegyzés: X, illetve a szürke kiemelés jelöli az adott faktorba tartozó vállalkozókat

A faktorok azonosítása érdekében megvizsgáltuk az állítások faktoronkénti rangsorát, amit az alábbi, 3. táblázat mutat a négy faktorra vonatkozóan.

3. táblázat Ökotársulás, az állítások rangsora a négy faktorra vonatkozóan

ÁLLÍTÁSOK	Faktor 1		Faktor 2		Faktor 3		Faktor 4	
	Saját-érték	Rang-szám	Saját-érték	Rang-szám	Saját-érték	Rang-szám	Saját-érték	Rang-szám
1. A siker számomra azért fontos, hogy a családom jó anyagi körülmények között élhessen.	-0.47	28	-0.55	29	0.53	13	-0.97	32
2. Ha újra kezdhetném az életemet, másként élnék.	-0.34	24	0.93	9	-1.49	37	0.82	10
3. Sajnálom, ha a falusi világ megváltozna, és legtöbbszörnek nagyüzemben kellene dolgoznia.	1.73	2	0.31	17	1.54	3	1.16	8
4. Szívesen együttműködök a velem hasonló tevékenységet folytatókkal, segítjük egymást.	1.69	3	0.93	9	1.87	1	1.22	5
5. A munkám kitölti az életemet, és szívesen beszélek róla családtagjaimmal, barátaimmal.	-0.20	20	-0.38	25	1.10	8	0.65	14
6. Számomra fontos, hogy kövessem a szakma fejlődését, továbbképzéseken vegyek részt.	-0.05	17	1.48	3	1.48	4	0.91	9
7. Az elidegenedés, a társadalmi polarizáció, a profitot a középpontba állító társadalmak velejárója.	1.27	7	-0.07	20	-0.55	27	1.33	3
8. Úgy érzem, hogy a napi munkám nincsen összhangban a valós érdeklődéssel és értékrendemmel.	-0.96	32	0.79	11	-2.09	39	-0.32	23
9. Az a pénz, amit a lakóhelyünkön költünk el, hozzájárul a térség gazdasági felemelkedéséhez.	1.12	9	1.10	6	1.26	5	1.32	4
10. Nem az a fontos, hogy mivel kell foglalkoznom, hanem, hogy megfelelő jövedelmet biztosítsak a család számára.	-1.35	37	-0.38	25	-1.82	38	-1.17	35
11. A mai társadalomban sokan csak saját magukkal törődnek, és nem érdekli őket mások sorsa.	0.14	14	0.24	18	0.04	20	1.46	2
12. A vidéki életnek természetes része, hogy a családok művelik a kertet és saját célra, háziállatokat tartanak.	1.30	6	0.62	13	0.49	14	0.59	15
13. Általában azok maradnak vidéken, akiknek nincs esélyük az előrelépésre.	-0.24	21	-0.96	31	-0.82	30	-1.03	33
14. A szerződésekből kevésbé bízom, az adott szó többet ér.	-0.46	27	-0.48	27	0.72	10	-1.95	39
15. Manapság a vidéken élők jelentős része hasonló életmódot folytat, mint a városi emberek.	-0.13	18	0.72	12	0.76	9	0.12	18

ÁLLÍTÁSOK	Faktor 1		Faktor 2		Faktor 3		Faktor 4	
	Saját-érték	Rang-szám	Saját-érték	Rang-szám	Saját-érték	Rang-szám	Saját-érték	Rang-szám
16. A mezőgazdaságban dolgozókra az jellemző, hogy rendszerben gondolkodnak.	-0.46	26	0.31	17	0.39	16	0.75	11
17. Aki vinni akarja valamire, rákényszerül arra, hogy egyes szabályokat áthágjon.	-0.40	25	1.58	2	-0.33	23	-0.55	26
18. Ahhoz, hogy sikeresek legyünk, elég, ha egy területen kiválóak vagyunk.	0.70	11	-1.27	33	-1.20	36	1.20	6
19. Vannak olyan foglalkozások, amelyeknek természetes velejárója, hogy sohasem lehet meg az embernek az a jó érzése, hogy elvégezte a munkáját.	1.03	10	0.96	7	-0.21	22	-1.61	38
20. A vidéki életforma számomra akkor is vonzó és elfogadható, ha ez sok olyan dologról való lemondással jár, ami a városi ember számára természetes.	1.77	1	-0.24	21	0.58	11	-0.92	31
21. Aki végez mezőgazdasági tevékenységet, akárcsak a saját kertjét műveli, azoknál a vidéki életformához való kötődés érzelmileg intenzívebb, mint azokban, akik ezt nem végzik.	1.15	8	0.55	14	0.39	16	1.17	7
22. Vegetarianizmus a jövő útja. Nem engedhetjük meg magunknak, hogy az állatokat levágjuk saját hasznunkra.	0.04	15	-1.65	39	-0.91	32	-0.56	27
23. A vidékről kialakult negatív vélemények miatt, elkerülik a külső befektetők.	-0.29	23	-1.48	38	-1.11	35	-0.39	24
24. A helyi ügyek intézésébe elég, ha azokat az embereket vonják be, akiknek van tekintélyük a településen.	0.03	16	-1.41	36	-0.78	29	0.02	19
25. Nem érdemes a házi kertet megművelni, vagy háziállatokat tartani, mert a szupermarketekben minden olcsóbb.	-2.33	39	-1.41	36	-0.99	34	-1.36	36
26. Azok a falvak fejlődnek megfelelően, amelyeknek közelébe nagy iparvállalatok települtek.	-0.78	31	0.48	15	0.16	19	-0.74	28
27. Lehet sikeres az a vállalkozás is, amelyik nem tervezi meg előre, hogy kinek adja el termékét, szolgáltatását.	-1.12	36	-1.10	32	-0.44	26	-0.31	22

ÁLLÍTÁSOK	Faktor 1		Faktor 2		Faktor 3		Faktor 4	
	Saját-érték	Rang-szám	Saját-érték	Rang-szám	Saját-érték	Rang-szám	Saját-érték	Rang-szám
28. Aki szeret dolgozni és mezőgazdasági munkát végez, az kiegyensúlyozott	0.56	12	-0.41	26	0.16	19	-0.18	21
29. A helyi közösség túlságosan megosztott, minden csoport más irányba húz.	-0.27	22	-0.55	29	-0.34	24	-0.16	20
30. Bárki meggazdagodhat Magyarországon a saját erejéből is.	-1.00	34	-1.48	38	1.54	3	0.31	17
31. Kedvezőtlenül változtatja meg a falu jellegét, ha közelébe ipari foglalkoztatók települnek.	0.37	13	-0.31	23	0.22	17	0.68	13
32. A településünkre kívülről betelepültekre jellemző, hogy nem fogadják el településünk értékrendjét.	-0.74	30	-0.86	30	-0.11	21	-0.44	25
33. Ha tehetem, inkább olyan munkakört választok, amelyik stabil és biztonságban érezhetem magam.	-0.52	29	1.96	1	-0.90	31	-0.75	29
34. A kisvállalkozásoknak nincs jövőjük a nagyüzemekkel szemben.	-1.41	38	0.14	19	-0.99	34	-1.04	34
35. Magyarországnak élelmiszerből önellátásra kellene törekednie.	1.44	38	0.14	5	1.21	7	1.96	1
36. Azt gondolom, hogy hitel felvétele nélkül nem lehet egyről a kettőre jutni.	-1.04	35	-0.31	23	0.57	12	-0.88	30
37. A vállalkozást csak családi keretek között tudom elképzelni, nem szívesen dolgozom együtt idegenekkel.	-0.99	33	-1.34	34	-0.77	28	0.42	16
38. Az organikus élelmiszer probléma eltúlzott, hiszen a legtöbb élelmiszerben úgymint vannak kemikáliák.	-0.17	19	0.79	11	-0.42	25	-1.46	37
39. A vállalkozás megkezdése előtt üzleti tervet készítünk, átgondoljuk, hogy az adott befektetés megtérül-e.	1.39	5	1.41	4	1.25	6	0.70	12

Az első faktorba tartozók *Zoltán* építész, cégvezető, *Ancsi* jógaoktató, *Rita*, iparművész, *Orsi* internetes vállalkozó és *Bence* építész technikus, alternatív terapeuta és egyúttal az Ökotársulás vezetője, leginkább az alábbi állításokkal értettek egyet (ezek az állítások vannak a rangsor elején):

20. A vidéki életforma számomra akkor is vonzó és elfogadható, ha ez sok olyan dolgról való lemondással jár, ami a városi ember számára természetes. (1)

3. Sajnáltnám, ha a falusi világ megváltozna, és legtöbbszörnek nagyüzemben kellene dolgoznia. (2)

4. Szívesen együttműködök a velem hasonló tevékenységet folytatókkal, segítjük egymást. (3)

35. Magyarországnak élelmiszerből önellátásra kellene törekednie. (4)

Az állítások egyértelműen a vidéki életforma melletti feltétel nélküli elköteleződést jelölik. A rangsor végére került állítások is ezt a konzervatív, de nyitott értékrendet jelölik.

A vállalkozók a következő állításokkal nem értenek egyet:

25. Nem érdemes a házikertet megművelni, vagy háziállatokat tartani, mert a szupermarketekben minden olcsóbb. (39)

34. A kisvállalkozásoknak nincs jövőjük a nagyüzemekkel szemben. (38)

10. Nem az a fontos, hogy mivel kell foglalkoznom, hanem, hogy megfelelő jövedelmet biztosítsak a család számára. (37)

36. Azt gondolom, hogy hitel felvétele nélkül nem lehet egyről a kettőre jutni. (35)

A 2. faktorba tartozókat ettől jelentősen különböző értékrend jellemzi. Ez jut kifejezésre abban, hogy igen „rendszerető” emberre való értékrendet vallanak, hiszen a következő állításokkal értenek leginkább egyet:

33. Ha tehetem, inkább olyan munkakört választok, amelyik stabil és biztonságban érezhetem magam. (1)

17. Aki vinni akarja valamire, rákényszerül arra, hogy egyes szabályokat át-hágjon. (2)

6. Számomra fontos, hogy kövessem a szakma fejlődését, továbbképzéseken vegyek részt. (3)

39. A vállalkozás megkezdése előtt üzleti tervet készítünk, átgondoljuk, hogy az adott befektetés megtérül-e. (4)

Az ökotársuláshoz tartozó vállalkozó típusok azonosítása

A mélyinterjúk, a Q osztályozás eredménytáblái, az állítások rangsorolása, a narratív élet-történet, a vállalkozás sikerességét feltáró kérdésekre adott válaszok és a statisztikai elemek kiértékelése alapján az Ökotársulás tagjait illetően azonosított négy faktor a következő:

Tudatos értékválasztásúak (Faktor 1)

Helyzetével elégedett, együttműködésre, a falu gazdasági változására nyitott emberek csoportja. Pozitív elkötelezettségű emberek, akik tudatosan hitet tesznek a vidéki élet mellett, akik számára a vidéki életforma, a vidéki hagyományos értékrend természetes.

Változásra vágyók (Faktor 2)

Véleményük rangsora szerint, nem a vidékről beszélnek, hanem inkább arról, hogy változtatni szeretnének személyes életükön. Nem érzik magukat biztonságban. Stabilitásra törekednének. Elégedetlenség, egy fajta általános bizalmatlanság jellemző rájuk.

Tradíció követők (Faktor 3)

A hagyományos értékrend követése meghatározó számukra. Helyzetükkel elégedettek, a vidéki életformát maradéktalanul igenlő emberek. A munkájuk kitölti az életüket, nem akarnak másként élni. Hisznek a vidéki életben, a kudarcok sem tántorítják el őket ettől az életformától.

Nosztalgikus értékelvűek (Faktor 4)

Érzelmileg kötődik a vidéki létformához, a mezőgazdasághoz. Tudatos érték-választás. Érződik az urbánus élet tagadása, a tenni akarás. A kívülállóknak a nosztalgiája és külső elvárásai azokkal szemben, akik fenntartják a vidéki életformát. Nem gyakorlati tapasztalataiból merít, hanem felvázol egy általa ideálisnak tekintett vidéki életmodellt. Valószínűleg a gyökerei kötik a faluhoz.

Vizsgálataim során kiderült, hogy vidéken többféle eredményes vállalkozás vezető, gazdálkodó található, akik fölismerték, hogy abban a térségben, közösségben, ahol működnek, mik a közös értékek és hogyan lehet az értékeket az üzleti vállalkozásba integrálni. Azt tapasztaltam, hogy emberi tulajdonságaikat, vállalkozói képességeiket illetően különfélék azok, akik valahol a vidéken vállalkozóként képesek megélni. A vidéki életformához való kötődésük, gyökerük mindenképpen közös bennük.

IRODALOMJEGYZÉK

Adam, K. L. (2006). *Community Supported Agriculture*. Forrás: A Publication of ATTRA - National Sustainable Agriculture, NCAT: www.attra.ncat.org

Aldea, B. (2012). *Az önnfenntartáshoz vezető út szellemi és fizikai feltételei az egyén és a közösség számára*. A Magyar Ökotársulás Közösség zártkörű találkozója, Budapest, 2012.02.18.

Aldea, B. (2011). *Gazdálkodni nagyapáink módján - Bemutakozik az ökotársulás. Herencsényi Hírmondó*, old.: 8.

Bakucs, L. Z., & Fertő, I. (2008 január). *Érvényes-e a Gibrat-törvény a magyar mezőgazdaságban?*. *Közgazdasági Szemle, LV. évf.*, 25-38.

Bod, T. (2007). "Félek, hogy a magyar regionalizmus a provincializmus irányába halad." Csatári Bálint geográfussal Bod Tamás készített interjút. *Élet és Irodalom. LI. évfolyam 19. szám*, <http://www.es.hu/index.php?view=doc;16543>.

- Bodorkós, B. (2010). *Társadalmi részvétel a fenntartható vidékfejlesztésben: a részvételi akciókutatás lehetőségei, Doktori értekezés*. Gödöllő: Szent István Egyetem, Környezettudományi Doktori Iskola.
- Buday-Sántha, A. (2004). *A természeti tőke és az agrárgazdaság szerepe a területi versenyképességben*. Universitas: Pécs.
- Csáki, C. (2010). Vonzóbb vidéki életet a fiataloknak. *Világtudomány*, [http://vilagtudomany.hu/index.php?data\[mid\]=7&data\[id\]=726&vonzbb-videki-eletet-a-fiataloknak](http://vilagtudomany.hu/index.php?data[mid]=7&data[id]=726&vonzbb-videki-eletet-a-fiataloknak).
- Csatári, B. (2006). *A vidék infrastruktúrája*. http://muvelodes.vfmk.hu/4-szakmai_anyagok/letoltes/csatari_balint_a_vidék_infrastrukturaja.pdf.
- Csutora, M., & Kerekes, S. (2004). *A környezetbarát vállalatirányítás eszközei*. Budapest: KJK-KERSZÖV.
- Glatz, F. (2008 május 16.). *Videkfejlesztési stratégia, regionális magyarságpolitikai program*. Pécs: MTA Regionális Kutatások Központjának Dunántúli Tudományos Intézete. Előadás.
- Gyulai, I. (2008). *Kérdések és válaszok a fenntartható fejlődésről*. Budapest: Magyar Természetvédők Szövetsége.
- Hajnal, K. (2006). „Rethink” A fenntartható fejlődés lényegi kérdései. In T. Kiss, & M. Somogyvári, *Via Futuri, Fenntartható fejlődés a gyakorlatban - Sustainable Development in Practice* (old.: 9-22). Pécs: Interregionális Megújuló Energiaklaszter Egyesület.
- Halmi, P. (2001). *Az EU közös agrárpolitikája*. Szent István Egyetem: http://www.gak.hu/eutk/new/docs/Az_EU_kozos_agrarpolitika_%28CAP%29_reformjanak_elmeleti_alapjai.pdf.
- Hofmeister-Tóth, Á., Kelemen, K., & Piskóti, M. (2011). *A kvalitatív kutatás módszertani megalapozása: narratív elemzés. Munkajegyzet TÁMOP-4.2.1./B-09/1/KMR-2010-0005*. Budapest Corvinus Egyetem, Marketing és Fogyasztói Magatartás Tanszék.
- Kerekes, S. (2008). A gazdaság és a környezet. In *„...Hogy művelje és őrizze meg. Tanulmánygyűjt.emény a környezettudatos gondolkodáshoz* (old.: 31-46). Budapest: Szent István Társulat.
- Kerekes, S. (2007). *A környezetgazdaságtan alapjai*. Budapest: Aula Kiadó.
- Kun, A. (2009). *Fenntarthatóság és fejlődés*. <http://okovolg.hu/fenntarthatosag-es-fejlodes/#more-395>.
- Löffler, T. (2009). Politikai narratívák és megértő szociológia. *Politikatudományi Szemle XVIII/1. MTA Politikai Tudományok Intézete*, 145–151.
- Lyson, T. A. (2004). *Civic Agriculture - Reconnecting Farm, Food, and Community*. Medford, Massachusetts: Tufts University Press.
- Milánkovics, K., & Matthew, H. (2002). A helyi közösség által támogatott mezőgazdálkodás (CSA) és egy működő hazai modelljének bemutatása. In Pálvölgyi, T., Cs. Nemes, & Z. Tamás, *Vissza vagy hova - Útkeresés a fenntarthatóság felé vezető Magyarországon*. Budapest: Tertia.

Müller, F. H., & Kals, E. (2004). *Die Q-Methode. Ein innovatives Verfahren zur Erhebung subjektiver Einstellungen und Meinungen*. Forum Qualitative Sozialforschung: <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/600/1302>.

NFFS. (2011). A fenntarthatóság felé való átmenet nemzeti koncepciója (Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia 2012) Tervezet 2.0. *Társadalmi vitára készült tervezet, 2011. október 20.* Készült a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács Titkárságán.

Pászka, I. (2007). *Narratív történetformák*. Belvedere Kiadó.

Shnitzer, H. (1999). *From Cleaner Technologies to Zero Emission Prestices*. Budapest: ERCP'99.

Stenner, P. (2008). *What is Q methodology?* Letöltés dátuma: 2011. 11 08, forrás: University of Brighton:

http://www.google.hu/#hl=hu&source=hp&q=What+is+Q+methodology%3F+Paul+Stenner&gbv=2&oq=What+is+Q+methodology%3F+Paul+Stenner&aq=f&aqi=&aql=&gs_sm=e&gs_upl=367841480321015078613101210101311131113-11110&bav=on.2,or_r_gc.r_pw,.cf.osb&fp=2770620514ffa90f&bi

Stephenson, W. (1953). *The Study of Behaviour*. Chicago.

Szokolszky, Á. (2004). *Kutatómunka a pszichológiában*. Budapest: Osiris.

Zografos, C. (2007). Rurality discourses and the role of social enterprise in regenerating rural Scotland. *Journal of Rural Studies* 23 , 38-51.

Zsóka, Á. (2005). *Következetesség és rések a környezettudatos szervezeti magatartásban. Doktori (Ph.D.) értekezés.* . Budapesti Corvinus Egyetem.

Zsolnai, L., & Podmaniczky, L. (2010). Community-Supported Agriculture. In A. Tencati, & L. Zsolnai, *The Collaborative Enterprise: Creating Values for a Sustainable World* (old.: 137-150). Oxford: Peter Lang Academic Publishers.